

---

## ФУНКЦИИ НА ПОРТУГАЛСКИТЕ МОДАЛНИ КОНСТРУКЦИИ В НЕОТНОСИТЕЛЕН ТАКСИС

ВЕСЕЛА ЧЕРГОВА

*Катедра по испанистика и португалистика*

*Весела Чергова.* ФУНКЦИИ НА ПОРТУГАЛСКИТЕ МОДАЛНИ КОНСТРУКЦИИ В НЕОТНОСИТЕЛЕН ТАКСИС

Статията анализира функциите на устойчивите модални конструкции за необходимост, опитативност и волитивност, въведени от спомагателните глаголи *dever*, *poder* и *querer* в съвременния португалски език. Проследява се влиянието, което оказват върху тяхната семантика категориалните морфеми за аорист, презентс и футурум в състава на спомагателните модални глаголи. Разглеждат се механизмите за пораждаване на възможностни и вероятностни епистемични стойности на тези модални конструкции в темпоралните полета на неотносителния таксис.

**Ключови думи:** португалски модални глаголи, епистемична модалност, възможност, вероятност.

*Vesela Chergova.* PORTUGUESE CONSTRUCTIONS WITH MODAL VERBS AND THEIR FUNCTIONS IN THE CONTEXT OF NON RELATIVE SYNTHETIC TENSES

This paper attempts to analyse the functions of the analytic structures with the modal verbs *dever*, *poder* and *querer* in Modern Portuguese. It basically aims to study how the semantics of modal verbs is influenced by the past, present and future morphemes, that is the synthetic tenses directly related to the deictic point of speech. Thus, it tries to explain the processes of achieving the contextual epistemic values within the field of possibility and probability, expressed by the modal verbs.

**Keywords:** Portuguese modal verbs, epistemic modality, possibility, probability.

Настоящата статия се спира на конкретен вид категориално взаимоотношение, което се наблюдава в контекста, а именно отношението между някои модални конструкции в съвременния португалски език и влиянието, което оказват върху техните функции морфемите за кодиране на темпоралните отношения с общ семантичен признак [несубективност (–)], присъщ на индикатива, в базисната модална опозиция.

Следователно *обект* на изследване са функциите на модалните конструкции в темпоралната среда на синтетичните глаголни времена от неотносителен таксис (презентс, аорист, футурум) на индикатив, а *предмет* – ядрените конструкции за необходимост (*dever + infinitivo*), оптативност (*poder + infinitivo*) и волитивност (*queerer + infinitivo*) в този темпорален контекст.

*Целта* е да се установят контекстуалните механизми, чрез които горепосочените конструкции реализират модалните си съдържания, дали развиват епистемични стойности, т.е. надстроечни модални значения, в контекста и връзката на тези стойности с темпоралните характеристики на грамемите от неотносителен таксис.

*Задачите*, чрез които може да се постигне поставената цел, се състоят, първо, в анализ на инвариантната семантика на модалните конструкции със спомагателни глаголи *dever*, *poder* и *queerer* и второ, в открояване на дистрибутивната и контекстуалната семантика на тези модални конструкции в темпоралните полета от неотносителен таксис на португалския индикатив.

*Корпусът* на изследването (3000 случая) се основава на източници от съвременната португалска литература, юридически текстове, периодичен печат и сценарии на кинематографични произведения. Преводите на цитираните примери са мои и целят да ориентират читателя в съдържанието на португалския изказ, без да представляват предмет на анализа или да целят художествена стойност.

Това налага в уводната част да се спра на основните понятия, свързани с типологията и семантиката на португалските модални конструкции, от една страна, с преглед на темпоралните подкатегории на португалския глагол, от друга страна, а от трета, и с характеристиките на т.нар. надстроечна модалност.

*Теоретико-методологическият подход* към изследваната тема се определя в рамките на триизмерността, единството и йерархичната организация на езиковото съдържание – обозначение, значение и смисъл, и на езиковата структура – форма, функция и съдържание (вж. Косериу 1990, Степанов 1998, Герджиков 2003, Вучева 2006), като следва равнищата на езиково описание, зададени от Бенвенист (1974: 129–140) и Косериу (1992: 207). Отчита се спецификата на аналитичните форми. За разлика от синтетичните те имат способността да разпределят равномерно между съставните части на конструкциите по-голям семантичен товар, с което се поддържат по-високи нива на относителна прозрачност и мотивираност на знака (вж. Улман 1987:

190–210, Герджиков 2003: 190–191, *срв.* Степанов 1998: 367–378). Същевременно се приема и постулатът, че дадена част от лексикалните и категориалните значения на езиковите знакове от морфологичното равнище на структуриране съществуват преди контекста – инвариантно или прототипно значение (*вж.* Комри 1985: 19–24, Вучева 1995: 11–18 и др.), но друга част от тях се проявяват под влияние на характеристиките на микро- и макроконтекста (*вж.* Колшански 1980: 40–55).

## 1. ОСНОВНИ РАБОТНИ ПОНЯТИЯ

### 1.1. Перифрастична конструкция – дефиниция и типология

Определени категориални значения в португалския език се изразяват чрез аналитични конструкции, известни като перифрастични глаголни конструкции. Тяхната формална структура предполага наличието на повече от един глагол (два или три, напр. *acabar + de + infinitivo* и *estar + a + acabar + de + infinitivo*), свързани или несвързани чрез предлог (напр. *estar + a + infinitivo*, *dever + infinitivo*), единият от които функционира като спомагателен, а другият – като спомогнат глагол (*verbo auxiliar + (preposição) + verbo auxiliado*). Използвам тези термини именно защото отразяват функционалната характеристика на глаголите, съставляващи една аналитична конструкция. *Спомагателният глагол* – определен от Дитрих (1984: 70) като глагол-морфема, изразява по синтетичен път характеристиките за лице, число, наклонение и време на конструкцията, а съобразно синтактичния контекст може да бъде представен и от именна глаголна форма, например инфинитив, деепричастие или причастие, изразяващи горепосочените стойности в контекста. Лексикалното съдържание на спомагателния глагол претърпява различни семантични и формални процеси на преобразуване – от десемантизация през морфологизация или граматикализация на лексикалното значение до морфологизация на глагола-морфема (*вж.* Барозо 1994: 61–71). *Спомогнатият глагол* – определен от Дитрих (1984: 70) като самостоеен лексикален глагол, т.е. пълнозначен глагол, обозначава действието в изказването и участва в конструкцията като именна глаголна форма, съответно неличен инфинитив<sup>1</sup>, деепричастие или минало причастие. Ролята на спомогнатия глагол е предимно лексикална, но чрез семантиката на именните глаголни форми върху съдържанието му се наслагват и категориални стойности от полето на аспектиалността. Инфини-

---

<sup>1</sup> Обикновено инфинитивът е неличен (нефлективен), но Кампош (1998: 62–63) цитира случаи на употреба на личен инфинитив (флективен по лице и число), когато инфинитивната форма не следва непосредствено модалния глагол, макар това да не е в съзвучие с книжовната норма.

тивът се отличава с неутрална към всички глаголни категории семантика, деепричастието е немаркирана аспектuala форма по признака [незавършеност (-)], а миналото причастие е аспектuala форма, маркирана по признака [завършеност (+)] (вж. Кънчев 2004: 213–214). Това означава, че именната форма, изразяваща спомогнатия глагол в състава на конструкцията, има принос към изграждането на цялостното ѝ категориално съдържание. Свързващият елемент – предлогът, макар да присъства избирателно, също е структурно и семантично важен, защото и той допринася за общата категориална стойност на конструкцията – *acabar + de + infinitivo* (току-що приключило действие) е конструкция за *финална фаза* на действието (Барозо 1994: 131–133), а *acabar + por + infinitivo* (най-сетне приключило действие) е конструкция от подкатегорията на перифрастичния аспект, наречена *разположение* (Барозо 1994: 137–139).

Въз основа на горепосочените характеристики се позовавам на дефиницията за перифрастична конструкция, предложена от Барозо<sup>2</sup> и предадена тук по съдържание: конструкция, която обединява почти винаги две глаголни форми (с някои изключения при наличието на два спомагателни глагола); една флективна (морфеми за време, наклонение, залог, лице и число) и една нефлективна (инфинитив, деепричастие или причастие), съставляващи истинска глаголна синтагма, семантично, парадигматично и синтагматично определена като единица на нивото на „нормата“ и „системата“ на езика, чиято функция се състои в това да изразява системна стойност от модално, темпорално, аспектualно или диатетично естество (Барозо 1994: 71). Тази дефиниция съдържа и семантичната типология на португалските перифрастични конструкции<sup>3</sup>.

### 1.1.1. Специфика на модалните перифрастични конструкции

Модалните конструкции, като подвид на аналитичните морфосинтактични средства изобщо, също представляват семантично, парадигматично и функционално единство от две или повече глаголни форми, разпознаваеми в своята „споеност“ във всеки контекст (вж. Кампош 1998: 61–64). В редица езици системата от модални глаголи (и перифрастични конструкции, образу-

---

<sup>2</sup> Португалските антропони и топоними са предадени съобразно нормите за транскрипция и транслитерация на чужди имена на кирилица съгласно изискванията и насоките на БАН (Александрова, Викторова, Георгиев, Димитрова, Жерев, Захариева, Костадинова, Лакова, Мурдаров, Станков, Станчева, Цойнска, Чаралозова 2002: 65–66, Мурдаров, Александрова, Станчева, Чаралозова, Димитрова, Викторова, Лакова, Костадинова, Томов, Паскалев, Стоилова, Атанасова 2012: 30), като са следвани и критериите, изложени у Бояджиев (2005: 92, 95–96).

<sup>3</sup> В Чергова (2012: 37–43) перифрастичните конструкции са разгледани в състава на лексико-граматическите контекстуални маркери, които имат допълваща функция по актуализиране на темпоралните характеристики на конюнктивните форми в контекста.

вани с тях) са основно или единствено средство за изразяване на модалност (Палмър 2001: 4), макар португалският да не е сред тях, защото конституира модалните отношения базисно чрез модално-темпоралните грамемии за индикатив и конюнктив. Важно е да се отбележи, че модалните глаголи в спомагателна функция модализират други глаголи благодарение на своето лексикално значение и това е особено осезаемо именно при глаголите *dever*, *poder* и *querer* (Барозо 1994: 69), тъй като такава спомагателна функция изпълняват и немодални глаголи, например *ter de*, *haver de* (Барозо 1994: 69) с по-високи нива на граматикализация и десемантизация. Често някои видове модалности и връзката им с логическите модалности се тълкуват именно от позицията на лексикалната семантика на модалните глаголи (Александреску 1976: 19–27, Потие 1976: 39–46, Ландовски 1976: 78–89, Ренгсторф 1976: 74, 71–77). В португалистиката модалните конструкции са обект на изследване и описание в трудовете на Дитрих (1984), Матеуш, Брито, Дуарте и Фария (1989: 109–110), Вилела и Кох (2001: 72–74), Оливейра (2004: 248–254) и др., а Кампош (1998) разглежда двойката *dever* и *poder* като модална подсистема и разграничава деонтичното значение на *dever* от епистемичните му значения (Кампош 1997: 175–182). Това наблюдение има отношение към целите на статията, т.е. да се проследи евентуалната връзка на темпоралните стойности на модалните конструкции със спомагателните глаголи *dever*, *poder* и *querer* и условията на проява на епистемичните им функции.

### 1.1.2. Лексикални полета на перифрастичните модални конструкции

Въз основа на лексикалната семантика на модалните глаголи Потие (1976: 39–41) анализира езиковите модалности във френския език, въплътени в четирите модални глагола – *devoir*, *pouvoir*, *savoir* и *vouloir*, които определя като макросеми, „съществени за изразяване на субективността в езиковите послания“, и дефинира техните контекстуални семи. Определението на Косериу (1981: 146) за лексикалното поле като парадигма, в която даден семантичен континуум се разпределя между лексикалните единици, влизащи в непосредствени опозиции въз основа на минимални дистинктивни белези, дава възможност да се обособи ядрото на подсистемата на модалните конструкции и нейните лексикални полета. Очертава се наличието на три обобщени семантични сфери, ориентирани около лексемите на модалните глаголи *poder*, *dever* и *querer* (вж. Чергова 2016: 59). Всяка от тези глаголни лексеми образува лексикално поле със семантичен континуум (макросема), съответно *възможност*, *необходимост* и *волитивност*. В лексикалното поле с макросема *възможност* освен *poder* може да попаднат и глаголи като *saber* и *conseguir*, изразяващи в контекста различни степени на вероятност (умозаключителност, евентуалност, спорадичност), логическа, физическа, психическа (способност), интелектуална (знание и умение) и волева (успяване) възможност.

В лексикалното поле с макросема *необходимост* освен *dever* попадат и глаголите *ter de*, *haver de*, *haver que*, *precisar*, *necesitar*, изразяващи вътрешна потребност, външно за субекта задължение, изискване и други. В лексикалното поле с макросема *волитивност* освен *querer* може да попаднат и глаголи като *desejar*, *apetecer* и др., изразяващи различни аспекти и сила на желанието (вж. Китова-Василева 2007: 203–212). Посочените макросеми очертават инвариантната семантика на съответните модални глаголи и конструкции. Освен семантичната им структура анализът би следвало да проследи и речевите реализации на модалните конструкции (вж. Мангачева 2011: 84–90, 93–94, 99–100, 111–118), включително под въздействието на темпоралните грамемии съгласно хипотезата на Кампош (1997: 182).

### 1.1.3. Място на модалните конструкции в йерархията на модалността

Макар да представляват част от морфологичния инструментариум на модалността, перифрастичните модални конструкции не са наклонение. На първо място, не са задължителен елемент от структурата на всяка пропозиция. На второ, изразяват модални значения, които разполагат и с други изразни средства (напр. модални наречия и други части на речта). На трето, модалното им значение в контекста може да имплицира вторични темпорални или аспектиални значения. На мнение съм, че единствено ако има яснота по инвариантните модални значения, може да се установят различните дистрибутивни и контекстуални значения и зоните им на преливане от една категория в друга. По тези причини мисля, че модалността в съвременния португалски език може да се възприеме като хиперкатегория (Герджиков 2003) или функционално-семантично поле от моноцентричен тип (Бондарко, Булыгина, Козинцева, Маслов, Павлов, Селиверстова, Шелякин 1987: 33–38), което има йерархична структура на модалните съдържания и изразяващите ги форми (Чергова 2015). Ето защо хиперкатегорията *модалност* в португалския език може да се разгледа на следните структурни нива:

- базисна модалност (наклонение) – изразява привативно опозитивно отношение между индикатив и конюнктив въз основа на признаците [несубективност (–)] / [субективност (+)]; реализира се чрез синтетични средства, а именно модално-темпорални грамемии в структурата на спрегнатия глагол;
- перифрастична модалност – изразява модални значения за необходимост, опитивност и волитивност, които са различни от базисните модални признаци и имат сложна семантична и формална организация в подсистеми или лексикално-категориални полета в рамките на очертаните семантични континууми; реализират се чрез аналитични средства, чиито спомагателни глаголи предават базисните модални стойности чрез модално-темпоралните си грамемии;

- надстроечна модалност – изразява епистемични стойности от семантичната сфера на възможността и вероятността, които се различават от базисните модални значения, а отчасти и от инвариантните значения на модалните конструкции; реализира се факултативно чрез контекстуалните функции на някои темпорални форми (напр. футурум, ретроспективен футурум, футурум претерити, ретроспективен футурум претерити, индикативен имперфект, неотносителен конюнктивен имперфект и презенс) и на някои модални конструкции от перифрастичната модалност;

- изреченска модалност – изразява значения, които не са кодирани чрез синтетични или аналитични морфологични средства, и има отношение към пропозиционалните модалности;

- дискурсивна модалност – изразява отношението на говорещия към езиковите средства и операции при конструирането на дискурса си.

В така определените нива на модалността са посочени предимно средствата за изразяване, а не модалните съдържания. Базисната модалност е свързана с (не)субективна оценъчност, но инструментът ѝ е категориална морфема, на чиято основа се гради темпоралната система (вж. Чергова 2012). Перифрастичната модалност изразява деонтични, оптативни и волитивни съдържания, но се изразява чрез аналитични инструменти, т.е. перифрастични конструкции. Надстроечната модалност изразява епистемични съдържания, но се реализира чрез факултативни, контекстуални функции на модално-темпорални грамими и перифрастични конструкции и т.н.

## 1.2. Дефиниция на темпоралните подкатегории

Темпоралните отношения и форми в съвременния португалски език също имат структура на хиперкатегория, или функционално-семантично поле от моноцентричен тип, тъй като съдържат повече от един вид категориално отношение, сложна система от темпорални форми с различна йерархична организация в подсистемата на индикатива и на конюнктива. Йерархичната им структура може да бъде описана чрез следните темпорални подкатегории (вж. Косериу 1976, Вучева 1995, Куцаров 2007: 204–262, Чергова 2012: 17–21; 2014: 190–191).

### 1.2.1. Подкатегория *глаголно време*

Подкатегорията *глаголно време* може да бъде определена като ядрена морфологична подкатегория поради семантичната си стойност и формалната си реализация. Семантичното съдържание на тази темпорална подкатегория отговаря на *отношението на глаголното действие към момента на изказване* (Куцаров 2007: 244, Чергова 2012: 18) и се заключава в тричленната при-

вативна опозиция: *предходност* (+) / *едновременно* (–) / *следходност* (+). Формалната ѝ реализация се осъществява основно от синтетичните форми от неотносителния таксис – аорист (+) / презенс (–) / футурум (+). В индикативната подсистема опозицията се отразява и на вътрешната организация на синтетичните форми от относителния таксис – плусквамперфект (+) / имперфект (–) / футурум претерити (+).

### 1.2.2. Подкатегория *таксис*

Подкатегорията *таксис* се структурира въз основа на отношенията в подкатегорията глаголно време. Тя съдържа отношението, зададено от ядрената подкатегория, и надгражда ново специфично категориално значение – относителност. Семантичното съдържание на тази темпорална подкатегория се заключава в *пряко или непряко отношение на изказаното глаголно действие към момента на изказването* (Куцаров 2007: 255, Чергова 2012: 18–19). Формалната му реализация се представява основно от синтетичните глаголни форми, изразяващи пряко отношение към момента на изказването, и от синтетичните глаголни форми, изразяващи непряко отношение към момента на изказване, т.е. пряко отношение към минал ориентационен момент (вж. Куцаров 2007: 255–256). Екстензивен член на опозицията са формите, пряко свързващи изказаното действие (аорист, презенс, футурум) с момента на говорене, които се отличават с признака *неотносителност* (–). Интензивен член на опозицията са формите, пряко свързващи изказаното действие с миналия ориентационен момент (плусквамперфект, имперфект, футурум претерити), които се отличават с признака *относителност* (+).

### 1.2.3. Подкатегория *перспектива*

Семантичното съдържание на тази темпорална подкатегория изразява *отношение на действие или резултат от действие към друго действие спрямо един и същ ориентационен момент* (Косериу 1976, Вучева 1995, Чергова 2012: 19–21). Формалната ѝ реализация се представя от синтетичните форми за глаголно време и таксис, които изграждат екстензивния елемент на опозиция, т.е. *първичната перспектива* (–). Синтетичните глаголни форми от неотносителен и от относителен таксис се характеризират с немаркираните признаци *неретроспективност* (–) и *непроспективност* (–). Интензивният член на опозицията се реализира от аналитични форми, които изграждат *вторичната перспектива* (+) и са маркирани по признаците *ретроспективност* (+) – *ter + participio passado*, и *проспективност* (+) – *ter de + infinitivo*. Сама по себе си първичната перспектива не представлява категория, обособява се като такава единствено благодарение на интензивния морфологичен инструмент – аналитичните конструкции от вторична перспектива и тяхното съдържание.



## 2. ВЛИЯНИЕ НА ТЕМПОРАЛНИТЕ ФОРМИ ВЪРХУ МОДАЛНИТЕ КОНСТРУКЦИИ

Темпоралната подкатегория, която има най-непосредствено отношение към настоящия анализ, е подкатегорията глаголно време от първична перспектива в неотносителен таксис – индикативен презенс, аорист и футурум. Анализът се съсредоточава върху влиянието, което тези три темпорални грамеми оказват в контекста на ядрените модални конструкции за необходимост (*dever + infinitivo*), за възможност (*poder + infinitivo*) и за волитивност (*querer + infinitivo*).

### 2.1. Модалните конструкции със спомагателен глагол в индикативен презенс

2.1.1. Модалните конструкции за необходимост, въведени от спомагателен глагол *dever* с грамема за презенс, изразяват необходимост, задължение, изискване, което проектира действието, изразено от спомогнатия глагол, в следходността. Това ще рече, че актуална към момента на говоренето е самата модална стойност на необходимост или задължение, а модализираното действие предстои спрямо момента на изказване.

1) Então porque é que acha que lhe *devo dar* o trabalho a si? / Primeiro, porque já tenho alguma experiência com cavalos e, segundo, porque sou um trabalhador muito esforçado e empenhado (Любовна магия 2013: 52).

Защо тогава смятате, че *трябва да дам* работата на Вас? / Първо, защото вече имам известен опит с конете, и второ, защото работя здраво и усърдно.

2) (...) o tribunal decidiu que 217 cidadãos, (...), *devem ser indemnizados* por „danos morais“ (...) (Публико 17.04.2013).

(...) съдът реши, че 217 граждани, (...), *трябва да бъдат обезщетени* за „морални щети“ (...).

3) Christine Lagarde, directora-geral do FMI, foi curta e grossa na mensagem: a zona euro *deve preocupar-se* em limpar o seu sistema financeiro e não ter medo de fechar bancos (Жорнал И 11.04.2013).

Кристин Лагар, генерален директор на МВФ, отправи кратко и рязко послание: еврозоната *трябва да се заеме* да разчисти своята финансова система, без да се бои от затварянето на банки.

4) Filipa olha para Joana e Gabriel sem saber se *deve contar*. Decide que é melhor não (Любовна магия 2013: 52).

Филипа гледа Жоана и Габриел, като недоумява дали *трябва да каже*. Решава, че е по-добре да не го прави.

5) As assembleias gerais de accionistas *devem ser convocadas* sempre que a lei o determine (...) (Търговски кодекс 2000: 318 / чл. 375, ал. 1).

Общо събрание на акционерите *трябва да се свиква* винаги в случаите, предвидени по закон (...).

Тази следходно ориентирана семантика (Чергова 2012: 39, 100) е присъща на деонтичното значение на глаголните конструкции за необходимост. Наблюдава се в деятелен (1), (3), (4) и страдателен (2), (5) залог, а също така при задаване на правни норми със семантика на задължение, възникващо при сходни казуси, т.е. многократни действия, постановени по силата на нормативен акт (5). В някои случаи (4) е особено осезаема връзката на деонтичното значение на конструкцията със следходната ориентация на модализираното действие, защото то е актуално като задължение (*deve contar*), но не достига до реализация след момента на изказване (*decide que é melhor não*).

Същевременно модалните конструкции, въведени от глагол *dever*, са в състояние да изразят и епистемично значение на вероятност, свързано с умозаключително съждение – (6) до (18) включително. В тези случаи не се установява вторична следходна ориентация на модализираното действие, която е характерна за деонтичните значения на конструкцията. Смятам, че именно снемането на следходната семантика на модализираното действие позволява епистемичния прочит на глаголните конструкции за необходимост и задължение:

6) O que é que ganhas com isto? / Desculpa? / Não *deves estar a fazer* isto de graça (Любовна магия 2013: 06).

Какво печелиш от това? / Моля?! / *Вероятно не (едва ли)* го правиш даром.

7) Não *te debes lembrar* de mim (Любовна магия 2013: 06).

*Вероятно не (едва ли)* ме помниш.

8) Não, obrigado. Não *deve ser* nada de grave, mas vocês já sabem como é que é a minha mãe... (Любовна магия 2013: 68).

Не, благодаря. *Вероятно не е* нищо сериозно, нали знаете каква е майка ми...

9) (Tocam à campainha) Catarina: *Deve ser* para mim (Любовна магия 2013: 06).

(Звънят на звънеца) Катарина: *Сигурно (предполагам, вероятно)* е за мен.

10) Alice (ri): Este decidiu nascer agora. Mas, *deve ser* lindo assistir a um parto (Любовна магия 2013: 07).

Алисе (смее се): Това бебе е решило сега да се роди. Ама, *сигурно (вероятно)* е красиво да присъстваш на раждане.

11) *Deves estar a brincar* (Любовна магия 2013: 07).

*Сигурно (вероятно, предполагам, по всичко изглежда, че)* се шегуваш.

12) Tu tens que voltar para casa. A tua mãe *deve estar a morrer* de preocupação (Любовна магия 2013: 51).

Трябва да се прибереш у дома. Майка ти *вероятно умира* от притеснение.

13) Tu *deves achar* que sou uma incompetente (Любовна магия 2013: 51)!

*Сигурно си мислиш, че съм некадърна!*

14) Mas o que é que a Paula sabe de ti? Ela *deve saber* imensas coisas. Conhece-te mais tempo do que eu... (Любовна магия 2013: 68).

Ама какво знае Паула за теб? *Сигурно знае* куп неща. Та тя те познава по-дълго време от мен...

15) Como tu *deves saber... debes saber*, não é? Que existem vários processos pendentes nos tribunais portugueses (Любовна магия 2013: 68).

Както *вероятно знаеш... вероятно знаеш*, нали? Има няколко висящи дела в португалските съдилища.

16) Ela *deve ter* imensas coisas para te contar a ti (Другата жена 2008: 2).

*Вероятно има* много неща да разкаже, и то на теб.

17) Boa tarde, o senhor *deve ser* o António... / Sim, sim, sou eu (Другата жена 2008: 18).

Добър ден, Вие *сигурно сте* Антонио... / Да, да, аз съм.

18) O teu irmão já sabe? Já lhe disseste? / Não... *deve estar* com o telefone sem bateria (Другата жена 2008: 20).

Брат ти знае ли? Каза ли му вече? / Не... *сигурно* телефонът му *няма* батерия.

Често *dever* се проявява като епистемичен модализатор на аспектиални конструкции – (6), (11), (12) – за продължителност на действието (*панорамна гледна точка*: *estar + a + infinitivo*<sup>4</sup>), което допълнително подчертава идеята за едновременност на изказаното предположение и модализираното действие в плана на едновременността. Епистемичното значение комбинира успешно със средства за отричане в предикацията (6), (7), (8).

Епистемичната употреба на *dever* в презенс преобладава в диалогичната реч и може да се определи като изразяване на умозаключително съждение по скалата на вероятността. Китова определя вероятностния епистемичен статус като „вторично оценяване на пропозицията“, което говорещият изгражда чрез „недоказани, но доказуеми умозаключения“ (Китова 2005: 130). Формите на вероятностния епистемичен статус изразяват проблематични съждения в скалярни стойности от най-висока до най-ниска степен на вероятност, характеризиращи се с признаците [несигурност, неконкретност, неангажираност,

---

<sup>4</sup> Терминологията на български език следва възприетата у Чергова (2012: 42).

несвидетелственост] (Китова 2005: 131). Това позволява в състава на португалските средства за изразяване на надстроечна епистемична модалност да бъде включена модалната конструкция, въведена от модален глагол *dever* + *infinitivo* в презенс.

Ако модалният глагол *dever* в презенс предхожда конструкция от вторична ретроспективна перспектива (*ter* + *particípio passado*), вероятностната епистемична семантика се отнася до действие от полето на предходността спрямо момента на изказване, за което говорещият няма сведения, но прави умозаключение въз основа на емпиричния си опит и познания:

19) O Henrique *deve ter adormecido* (Любовна магия 2013: 07).

Енрике *вероятно е задрямал*.

20) *Deve ter-se esquecido* (Любовна магия 2013: 07).

*Вероятно е забравил*.

21) *Ela deve ter ficado a pensar que tu eras um tarado* (Любовна магия 2013: 68).

*Сигурно си е (ще да си е) помислила, че си някой първерзник*.

22) *Hum, estou a ver que acordaste mal disposta. / É, deve ter sido...* (Другата жена 2008: 63).

*Хм, виждам, че си станала в лошо настроение. / Да, това ще да е...*

23) *Tu andas enrolado com a Maria, toda a gente percebe isso. Só o Luis, para não variar, é que não deve ter percebido* (Другата жена 2008: 54).

*Ти си се забъркал с Мария, това на всички им е ясно. Само Луиш, верен на себе си, сигурно още нищо не е разбрал*.

По този начин семантиката на завършеност (перфективност) на миналото причастие си взаимодейства с епистемичната стойност на деонтичния модален глагол в презенс и пренася вероятностната семантика от полето на едновременността в полето на предходността, като позволява съчетание със средствата за отричане (23) и аспектиални конструкции за продължителност на действието (21).

Кампош (1997) се спира на явление, което Потие (1976: 42) описва във френския език – съвместната употреба на два модални глагола в една модална конструкция:

24) O Gil *deve poder ir à praia amanhã* (Кампош 1997: 154).

*Жил вероятно (трябва да) може да отиде утре на плаж*.

25) *Agarrem-se bem. O motorista pode ter de fazer uma travagem brusca* (Кампош 1997: 154).

*Дръжте се здраво. На шофьора може да му се наложи да спре внезапно*.

От това следва изводът, че на първа позиция се явява модалният глагол в епистемична функция (*deve poder ir, pode ter de fazer*), а на втора позиция – модалният глагол в неепистемична функция (*deve poder ir, pode ter de fazer*).

2.1.2. *Модалните конструкции за възможност* със спомагателен глагол *poder* в презенс също не са обвързани със следходна семантика (28), макар в много случаи тя да ги съпътства в контекста (26), (27). Следходната ориентация може да е следствие от аспектиални конструкции за прогресивност (26) или от цялостната темпорална ситуация в изказа, която сочи следходност на модализираното действие (27). Модализираните действия обозначават както епистемична възможност (26), (27), така и физическа, психическа или интелектуална способност и пригодност (28) в даден настоящ и/или следходен момент.

26) (...) o primeiro-ministro ainda conseguiu deixar a ameaça no ar de que a decisão do Tribunal Constitucional *pode vir a contribuir* para a saída de Portugal do euro (Публико 09.04.2013б).

(...) министър-председателят дори успя да подхвърли във въздуха заплахата, че решението на Конституционния съд *може да допринесе* за излизането на Португалия от еврозоната.

27) *Jogo online pode dar balão de oxigénio orçamental* (Публико 09.04.2013а).  
Онлайн игра *може да се окаже* кислородна бутилка за бюджета.

28) *Então, a Carmo pode testemunhar a teu favor* (Другата жена 2008: 63).  
Значи Кармо *може да свидетелства* в твоя полза.

В полето на едновременността конструкцията с модален глагол *poder* в презенс изразява епистемична възможност, когато става дума за многократни действия – (29), (30), (31), или еднократни действия с различна продължителност – (32), (33), които включително създават впечатление за общовалидно правило (34). Сред тях също може да се установят семантични стойности на физическа, психическа или интелектуална способност – (31), (33).

29) *Muitos dizem que não sou político. Admito que podem ter razão* (Публико 11.04.2013).

Мнозина казват, че не съм политик. Допускам, че *може и да са прави*.

30) *A Microsoft refere que os scammers acedem ao nome e outras informações pessoais através de listas telefónicas de acesso público e podem até mesmo saber qual o sistema operacional que as vítimas estão a utilizar* (Луза 09.04.2013).

Майкрософт посочва, че измамниците се сдобиват с имена и други лични данни чрез телефонни указатели обществено достояние и *може дори да им е известна* операционната система, използвана от жертвите.

31) Estas descobertas indicam que os telómeros *podem aumentar* à medida que se muda o estilo de vida (Публико 17.09.2013).

Тези открития показват, че теломерите *може да се увеличават* при промяна в стила на живот.

32) Isso, por acaso, até *pode ser giro* (Другата жена 2008: 54).

Впрочем това дори *може да е забавно*.

33) *Posso ser velho, posso não saber uma letra, mas há muitas coisas que ainda sei* (Пейшото 2007: 50).

*Може да съм стар, може и една буква да не зная*, но има много неща, които все още зная.

34) Há um dia que vale por todos os outros, e por toda a vida. É quando *podemos abrir* a janela pela primeira vez, e pela primeira vez deixar entrar ar verdadeiro (Корея 2001: 101).

Има ден, който струва колкото всички останали дни, колкото целия живот. Точно тогава *може да отворим* прозореца за пръв път и за пръв път да пуснем вътре истински въздух.

Устойчивата конструкция с модален глагол *poder* в презенс регистрира значения, които може да се отнесат към деонтичната модалност, защото са свързани с идеята за увереност при изказване на задължение (35), на забрана – (36) *não pode haver*, (37), на позволение (36) *que se pode fazer*, (39) *podem ser diversos*. Деонтичната стойност на забрана обикновено се съчетава с маркер за отричане в предикацията (36) *não pode haver*, (37), (38), (39) *nenhum pode ser*. Тези стойности на глаголните словосъчетания с модален глагол *poder* в презенс очертават допирни точки със средствата за изграждане на открит подбудителен изказ с форма на съобщително изречение (вж. Мангачева 2011: 84–86), особено осезаеми в случаи (35) и (37).

35) Ah, *podes crer...* é coisa que não vou voltar a fazer na minha vida (Другата жена 2008: 63).

А, *помни ми думата* (= трябва да ми вярваш)... докато съм жива, няма да направя втори път подобно нещо.

36) O autarca defendeu que „*não pode haver* a arrogância, que roça a estupidez, de se achar que *se pode fazer* o que se quer“ (Публико 15.08.2013).

Кметът защити тезата, че „*е недопустима* арогантността, граничеща с глупост, да се мисли, че ни *е позволено* всичко, което ни се прииска да правим“.

37) *Não nos podemos esquecer* que existem crianças que não são acompanhadas em casa pela família e que vão ficando para trás (Луза 19.04.2012).

*Не бива да забравяме*, че съществуват деца, които не получават помощ в семейството и постепенно изостават.

38) A sociedade por quotas *não pode ser constituída* com um capital inferior a 5 000 euros *nem* posteriormente o seu capital *pode ser reduzido* a importância inferior a essa (Търговски кодекс 2000: чл. 201, с. 244).

Капиталът, необходим за учредяване на дружество с ограничена отговорност, *не може да бъде по-малък от 5000 евро, нито впоследствие подлежи на намаляване до стойности по-ниски от тази.*

39) Os valores nominais das quotas *podem ser diversos*, mas *nenhum pode ser inferior a 100 euros*, salvo quando a lei o permitir (Търговски кодекс 2000: чл. 219, ал. 3, с. 252). Номиналната стойност на дяловете *може да бъде различна по размер, стига да не е по-малка от 100 евро с изключение на случаите, разрешени от закона.*

Ако модалният глагол *poder* в презенс предхожда конструкция от вторична ретроспективна перспектива (*ter + participio passado*), възможностната епистемична семантика се отнася до действие от полето на предходността спрямо момента на изказване, за което говорещият не разполага с данни, но формулира предположение:

40) „Tudo o que vimos foi material comum que *pode ter sido* impulsionado pelo engenho explosivo“, sublinhou, rematando: „Nunca vi nada como isto antes“ (Публико 16.04.2013б).

„Всичко, което видяхме, бяха обикновени материали, които *може да са били* изстреляни от взривното устройство“, подчерта и заключи: „Никога преди не съм виждал подобно нещо“.

Китова (2005: 171) свързва възможностния епистемичен статус с „несигурността и неангажираността на говорещото лице, поднасящо вторична оценка за съдържанието на пропозицията“ чрез „езикови изказвания дилеми с дизюнктивна същност“.

За разлика от вероятностния статус, възможностният епистемичен статус притежава бипропозиционална конфронтативна природа, която принуждава говорещия да изгражда хипотетични предположения с дихотомен или многовариантен дизюнктивен характер, от вида а) *Може да вали, а може и да не вали* или б) *Може да е излязъл, а може и да не е излязъл* или *просто може да не вдига телефона* (Китова 2005: 172).

Това позволява в състава на португалските средства за изразяване на надстроечна епистемична модалност да бъде включена перифрастичната конструкция, въведена от модален глагол *poder* в презенс, със стойност на възможностна семантика в неотносителен таксис.

Контрастът между инвариантната епистемична семантика за възможност на *poder* и инвариантната деонтична семантика за необходимост на *dever* изпъква най-отчетливо при съвместната им употреба в изказа:

41) O uso mais explicito e definido da lingua exprime um ideal de vida no qual o erro *pode e deve ser totalmente erradicado*, e em que o problema *deve encontrar* a sua soluçao (Пайшао 2000: 44).

Най-експлицитната и определена употреба на езика изразява някакъв жизнен идеал, от който грешката *може и трябва да бъде напълно изкоренена* и в който проблемът *трябва да намери* своето решение.

2.1.3. От своя страна *модалните конструкции за волитивност*, въведени от емблематичния глагол *querer* в презенс, може да изразяват проспективно значение (42), но то далеч не е задължителен семантичен компонент:

42) Miguel Relvas *quer voltar a ser deputado* (Публико 10.04.2013).  
Мигел Релваш *иска отново да бъде* депутат.

43) „Agora, *quero beneficiar* desse novo estar de felicidade de quem se representa a si próprio“, *acentuou* (Луза 08.08.2013).  
„*Сега искам да се порадвам* на това ново състояние на щастие, присъщо на хората, които представляват само себе си“ *подчерта* (Сократеш).

44) *Quero aproveitar* para apelar aos próprios sindicatos (...) no sentido de não prejudicarem as familias e os estudantes que têm realmente provas importantes que precisam de prestar (...) (Луза 07.06.2013).  
*Искам да използвам* случая да призова синдикатите (...) да не вредят на семействата и на учениците, които наистина *трябва да положат* сериозни изпити (...).

45) Se é assim para todos os cidadãos, os que *querem pintar* um muro também têm de o fazer (Публико 15.08.2013).  
Щом е така за всички граждани, онези, които *искат да рисуват* по стените, също *трябва да го направят*.

В голяма част от случаите се изразява волитивност спрямо действие, актуално в момента на говоренето (43), (44) и (45). Елементът на волитивност се съчетава с аспектиални конструкции (42). Логиката на предикативната ситуация е по-показателна за проспективната или непроспективната семантика на волитивните устойчиви словосъчетания.

Наблюдават се някои устойчиви употреби на волитивната конструкция с презенс и императив, които частично се изплъзват от сферата на темпоралната и модалната семантика. Такава е устойчивата конструкция *quer dizer*, която се среща като адвербиално словосъчетание (иначе казано, сиреч) или като лексикализиран синоним на „означава“:

46) Estares aqui *quer dizer* que há uma esperança (Любовна магия 2013: 52)  
Това, че си тук, *означава*, че има надежда.



В конструкция, която бих определила като конструкция за уклончиво мнение, глаголът *querer* е спомагателен спрямо глагол за лично мнение и функционира като своеобразен интензификатор за убедителност:

47) (...) *este ano parece-me que vai chover (...), não sei porquê, (...) mas quer-me parecer que este ano vai chover* (Пейшото 2007: 139)  
(...) струва ми се, че тая година ще е дъждовна (...), не зная защо, (...) *но все ми се струва, че тая година ще е дъждовна*.

Конструкцията, която съдържа модален глагол *querer* в императив, т.е. в конюнктивен презенс, функционират с извънречева сила на молба или заявление с различна стилистична стойност в зависимост от типологията на контекста:

48) *Nem queiram saber o que me aconteceu. (...) Oh, nem queiram saber* (Пейшото 2007: 138, 139)  
*Хич не ви трябва да знаете* какво ми се е случило. (...) *О, хич не ви е притрябвало да знаете*.

В случая подбудителната форма на изказа (48), комбинирана със средства за отричане, поражда допълнителен нюанс на емоционална оценъчност: *По-добре не питайте / Хич не ви трябва да знаете*. В утвърдителна форма с подбудителна семантика може да се срещне в някои административни формуляри: *Queiram preencher os vossos dados pessoais / Моля, попълнете* личните си данни.

#### 2.1.4. Изводи

Индикативният презенс в състава на *перифрастичните конструкции* показва следните тенденции:

- Модалната конструкция за необходимост *dever + infinitivo* със спомагателен глагол в презенс може да изразява 1) *деонтична модалност* за необходимост и задължение, когато притежава темпорална семантика на *неотносителна следходност*; и 2) *епистемична модалност* за вероятност, когато съдържа темпорална семантика на *неотносителна едновременност*. Съчетаването на модалния глагол в индикативен презенс с конструкция от ретроспективна перспектива [*dever + ter + particípio*] пренася епистемичната оценъчност върху действие от неотносителната предходност;

- Модалната конструкция за възможност *poder + infinitivo* със спомагателен глагол в презенс може да изразява *епистемични стойности* за възможност и *деонтични стойности* в зависимост от средствата за отричане в изказа независимо от темпоралната ориентация, която може да обхваща както едновременността, така и следходността в неотносителен таксис. Съчетава-

нето на модалния глагол в презенс с конструкция от ретроспективна перспектива [poder + ter + particípio] пренася епистемичната оценъчност върху действие от неотносителната предходност;

- Модалната конструкция за волитивност *querer + infinitivo* със спомагателен глагол в презенс може да изразява желателност в неотносителната едновременност и следходност. Съчетаване на модалния глагол в презенс с конструкция от ретроспективна перспектива [*querer + ter + particípio*] не се регистрира. Подобно съчетание би пренесло желателността върху действие от неотносителната предходност, а това означава имплицитно отрицание на действието, т.е. стойност на невъзможност. Вероятно по тази причина конструкцията [*querer + ter + particípio*] се използва предимно със спомагателен глагол в индикативен имперфект или футурум претерити, което поражда значение на условност в неотносителен таксис.

## **2.2. Модалните конструкции със спомагателен глагол в индикативен футурум**

Как реагират модалните конструкции за възможност, необходимост и волитивност, когато спомагателният им глагол носи грамема за футурум?

2.2.1. *Модалните конструкции за необходимост*, въведени от спомагателен глагол *dever* с грамема за презенс, изразяват неотносителна следходност като вторичен ефект от модалната си семантика. Употребата на спомагателния глагол във футурум би изглеждала плеонастична, но речта регистрира множество случаи (50 случая в корпуса), в които деонтичната семантика е разположена темпорално в неотносителна следходност чрез грамемата на футурума:

49) O FMI *deverá admitir* na sexta-feira que cometeu erros „grosseiros“ na forma como lidou com a crise da dívida na Grécia nos últimos três anos (Публико 05.06.2013)<sup>5</sup>.

МВФ *ще трябва да признае* в петък, че е допуснал „груби“ грешки в начина на управление на дълговата криза в Гърция през последните три години.

50) Em cima da mesa está já o aumento da idade no sector privado dos actuais 65 anos para os 67, que *deverá entrar* em vigor até ao final deste ano (Жорнал И 15.04.2014). Вече е на масата предложението за увеличаване на пенсионната възраст в частния сектор – от сегашните 65 години става на 67, което *ще трябва да влезе* в сила до края на тази година.

51) Para isso, *terá de se construir* um subsistema de componentes ópticos que levam a luz dos telescópios até ao espectrógrafo ao longo de dezenas de metros, num túnel subterrâneo (Публико 04.06.2013)

---

<sup>5</sup> На 05.06.2013 г. новината излиза във вида, в който е цитирана, но на 06.06.2015 г. е редактирана и се чете следният вариант: O Fundo Monetário Internacional (FMI) *admitiu* nesta sexta-feira... / МВФ *заяви този* петък, че...

За целта *ще трябва да се изгради* подсистема от оптични компоненти, които отвеждат светлината до телескопите на спектрографа по протежение на десетки метри чрез подземен тунел.

52) Esta situação não é a ideal nem para as empresas produtoras de energia nuclear, nem para o Governo, que *terá de aumentar* a factura da importação de energia (Публико/АФП 15.09.2013).

Това положение не е идеално нито за производителите на ядрена енергия, нито за правителството, което *ще трябва да увеличи* разходите за внос на енергия.

53) Eu entrego-lhe o tubo de ensaio que contém o ADN de Jesus. Mas primeiro *terá de deixar* a Valentina afastar-se. Estamos de acordo? (Сантош 2011: 518).

Ще Ви дам епруветката, съдържаща ДНК-то на Исус, но първо *ще трябва да позволите* на Валентина да се отдалечи. Разбрахме ли се?

В някои от случаите се долавя по-ниската степен на ангажираност на говорещия с възможността за реализация на действието в неотносителна следходност, което може да се определи като по-ниска степен на вероятност. Тази ниска степен на вероятност се отнася до действие в неотносителна следходност:

54) Aqueles estudantes contactaram os pais das vitimas através do email criado para recolher informações sobre o que se passou naquele fim-de-semana e os seus depoimentos *deverão trazer* alguma luz sobre a eventual existência de violência nas praxes (Публико 04.02.2014).

Онези студенти се свързали с родителите на жертвите чрез мейла, създаден за събиране на информация относно случилото се през въпросния уикенд, и техните показания *ще трябва да хвърлят* светлина относно евентуалното наличие на насилие в студентските ритуали.

Граемата за футурум може да реализира транспозитивни (контекстуални) функции в полето на своя екстензивен корелат – презенса – дори в състава на модалните конструкции за необходимост. Тази транспозиция обаче трудно се установява в речта поне доколкото може да се съди от примерите в корпуса, защото преобладаващата част от модални конструкции за необходимост със спомагателен глагол във футурум се отнасят до темпоралната сфера на неотносителната следходност. Все пак се установяват и случаи (55), съдейки по конструкцията на дискурса, които може да бъдат тълкувани като транспозитивна употреба на модална конструкция за необходимост със спомагателен глагол във футурум в полето на неотносителната едновременност:

55) De acordo com um relatório da Unidade Técnica de Apoio Orçamental enviado aos deputados, o défice das administrações públicas *deverá estar* „em linha com o observado em igual período do ano passado“ (Луза 30.05.2013).

Съгласно доклад на Техническата служба по бюджетно подпомагане, изпратен на депутатите, дефицитът в публичната администрация *ще трябва да е (вероятно е)* „равен на регистрирания през същия период на миналата година“.

Чрез грамемата за футурум в структурата на конструкцията за необходимост се активира епистемична стойност за по-ниска степен на вероятност, когато тя функционира в неотнositелна едновременност. Такова съдържание може да се предаде и чрез конструкция с презенс (*deve estar*), но степента на вероятност (умозаклучителност) е по-висока. Чрез грамемата за футурум на модалния глагол говорещият се дистанцира повече от ангажимента към вероятностната оценка на действието в умозаклучителното съдържание на изказа си. Тук се основавам на наблюденията за скаларната природа на вероятността на Китова (2005: 132).

Ако модалният глагол *dever* във футурум предхожда конструкция от вторична ретроспективна перспектива (*ter + particípio passado*), вероятностната епистемична семантика се отнася до действие от полето на предходността спрямо момента на изказване:

56) Um estudo citado no Livro Verde da Comissão Europeia mostra que o mercado das apostas online é o que mais tem crescido dentro do sector do jogo. Alcançou receitas superiores a 6160 milhões de euros em 2008 e estima-se que *deverá ter chegado* aos 7320 milhões em 2013 (Публико 09.04.2013а).

Проучване, цитирано в Зелената книга на Европейската комисия, сочи, че пазарът за онлайн залози се е разраснал най-много в сектора на хазартните игри. Приходите от тях надхвърлят 6 милиарда и 160 милиона евро за 2008 г. и се предполага, че *вероятно са достигнали* 7 милиарда и 320 милиона за 2013 г.

Перфективната (и/или резултативната) семантика на миналото причастие си взаимодейства с епистемичната стойност на деонтичните модални глаголи и футурума в състава им, като по този начин пренася вероятностната семантика от полето на неотнositелната следходност в полето на неотнositелната предходност. Благодарение на футурума сложните конструкции изразяват по-ниска степен на вероятност, т.е. по-ниска степен на ангажираност на говорещия с вторичната оценка на съдържанието на изказването. В същата позиция презенсът също изразява епистемично съдържание, но с по-висока степен на вероятност.

2.2.2. *Модалните конструкции за възможност* със спомагателен глагол *poder* във футурум имат значително по-редуцирана употреба отколкото тези с презенс<sup>6</sup>. Част от примерите (57), основно в юридически текстове, изразяват

<sup>6</sup> Модалните конструкции за възможност със спомагателен глагол *poder* в презенс съставляват общо 981 случая в целия корпус от около 3000 случая и се отнасят както до полето на неотнositелната едновременност, така и до полето на неотнositелната след-

семантика на задължение в полето на неотносителната следходност и по тази причина са тълкувани като темпорална проява на модалната конструкция благодарение на семантиката на футурума и на спецификата на дискурса:

57) Na execução movida contra o titular do estabelecimento individual de responsabilidade limitada por dividas alheias à respectiva exploração, os credores só *poderão penhorar* o estabelecimento provando a insuficiência dos restantes bens do devedor (Търговски кодекс 2000: 156).

При изпълнително производство спрямо едноличен търговец с ограничена отговорност по повод задължения, неприсъщи на съответната стопанска дейност, кредиторите *могат (ще могат)* да *запорира* единствено търговския обект на едноличния търговец при доказана недостатъчност на останалото имущество на длъжника.

В останалата част от случаите следходната стойност е съпътствана от епистемична семантика на възможност, която притежава самият футурум, но е подчертана и от цялостното съдържание на перифрастичната конструкция. По този начин възможностната семантика на конструкцията с футурум се оказва дублирана. От една страна, това вероятно обяснява защо презенсът е значително по-продуктивен при употребата ѝ. От друга, (подобно на конструкцията *ir + infinitivo* с футурум) може би активира по-ниска степен на вероятност в ангажимента на говорещия относно възможността за реализация на следходното действие.

58) Segundo Madalena Rodrigues, esse arrefecimento *poderá provocar* nas zonas do interior norte e centro temperaturas mínimas entre os dois graus negativos e os três graus negativos (Луза 24.11.2013).

Според Мадалена Родригеш това захлаждане *може би ще предизвика* в северната и централната вътрешна територия на страната минимални температури между два и три градуса под нулата.

59) (...) estas grandes mudanças de estilo de vida *poderão reduzir* substancialmente o risco de certas doenças e a mortalidade prematura (Публико 17.09.2013).

(...) подобна голяма промяна в начина на живот *ще успее да намали* съществено риска от някои заболявания и от ранна смъртност.

60) Numa declaração sem direito a perguntas, em Lisboa, Nuno Crato confirmou que os alunos que ainda não tenham nota lançada, devido à greve dos professores às avaliações, *poderão ir* a exame, conforme previsto para situações «excepcionais» no regulamento destas provas (Публико 11.06.2013).

---

ходност. Значително по-малко на брой са случаите на употреба на спомагателния глагол *poder* с футурум – общо 102, като 89 от тях са извлечени от журналистическа реч и художествена литература, 11 – от избраните юридически текстове, а 2 – от художествени филми и сериали.

В изявление без право на журналистически въпроси, в Лисабон, Нуно Крато потвърди, че учениците, чиито оценки още не са оформени заради учителската стачка против оценяването, *ще могат да се явят на изпит* съгласно реда, предвиден за „извънредни“ ситуации в правилника за провеждане на тези изпити (матури).

61) E então preciso de saber se me quer escutar até ao fim, sabendo que vou dizer algumas coisas sobre Jesus e a Bíblia que *poderão mexer* profundamente com as suas convicções religiosas (Сантош 2011: 52).

И затова трябва да зная дали имате желание да ме изслушате докрая, защото съзнавам, че ще кажа някои неща за Исус и Библията, които *може би дълбоко ще засегнат* религиозните Ви убеждения.

Изследване на Рамош върху деонтичната и епистемичната семантика на модалните глаголи *dever* и *poder* в португалски юридически текстове сочи драстичен превес на деонтичната употреба над епистемичната, която авторът обяснява със спецификата на текстовата типология (Рамош 2014: 321–324). Същевременно друго изследване на епистемичната модалност и евиденциалността в католическите проповеди на португалски език установява, че в този тип текстове се наблюдава висока степен на „увереност в истинността на пропозицията“ и изключително слабо присъствие на маркери за възможностна или вероятностна епистемична оценка (Виелгош 2014: 512–515). Очевидно не само темпоралните маркери на модалния глагол и ролята им в изказа, а и интенцията на субекта, автор на дискурса, имат отношение към функциите на перифрастичните модални конструкции.

При наличие на средства за отричане в предикацията семантичната стойност на модалната конструкция с *poder* придобива деонтична стойност с функтор забранено (62, 63) или епистемична стойност с функтор много малко вероятно (64, 65), която в зависимост от контекста може да се предаде като физическа, юридическа, интелектуална или емоционална неспособност или неувереност:

62) Em caso de alienação ou oneração de móvel não sujeito a registo feita apenas por um dos cônjuges, quando é exigido o consentimento de ambos, a anulabilidade *não poderá ser* oposta ao adquirente de boa fé (Граждански кодекс 2006: чл. 1687, ал. 3). Ако движимо имущество, неподлежащо на регистрационен режим, бъде продадено или наложено с тежести от единия от съпрузите, при положение че се изисква съгласието на двамата, унищожаемостта на сделката *не може да се оспори* на добросъвестния приобретател.

63) Concordam, também, que (...) o Ministério da Educação e Ciência *não poderá partir* para a requisição civil (...) (Публико 11.06.2013).

Също така са на едно мнение, че (...) Министерство на образованието и науката *няма да може да заведе* граждански иски (...).

64) Se o fizer, nunca irá compreender o significado deste enigma. E se não compreender jamais *poderá deslindar* estes casos (Сантош 2011: 137).

Ако го направи, никога няма да проумее значението на загадката. А ако не го проумее, *никога не ще успее* да разреши тези случаи.

65) Se há coisa que temo no mundo é o teu fim. Passo horas a sentir-me indestrutível, a ter a certeza de que nada me toca, de que *nada me poderá doer* o suficiente para me fazer recuar, e depois vens tu (Фрейташ 2014: 178).

Ако нещо на тоя свят ме плаши, това е твоят край. Прекарвам часове наред, потопен в чувството, че съм неразрушим, в убеждението, че нищо не може да ме засегне, че *от нищо не ще може да ме заболи* толкова, че да се принудя да отстъпя, и тогава идваш ти.

Трябва да отбележа, че случаите на съчетание на средствата за отричане с модален глагол *poder* в презенс преобладават съществено над случаите на употребата им с модалния глагол във футурум (48 случая спрямо 5). Като се има предвид, че сравнението е между конструкции с темпорална ориентация в полето на неотносителната следходност, изглежда естествено в речта да се потвърди тезата за нормативни ограничения в употребата на модалните конструкции за възможност с модален глагол *poder* във футурум.

Конструкцията с модален глагол *poder* във футурум обаче може да обозначава и епистемична възможност в полето на неотносителната едновременност. Тази функция е свързана с преноса на футурума в темпоралното поле на своя екстензивен корелат – презенса. Тя се регистрира като факултативно изразно средство в изкази за предположителни съждения в декларативен или въпросителен формат.

66) (...) parece-me evidente que só *poderá ser* um ossário perto do monte Moriah (...) (Сантош 2011: 448).

(...) струва ми се очевидно, че *ще да е (възможно е да бъде)* само една костница близо до хълма Мория (...)

67) *Poderá haver* coisa mais clara? (Сантош 2011: 315)

*Нима има* нещо по-кристално ясно?

Ако модалният глагол *poder* във футурум предхожда конструкция от вторична ретроспективна перспектива (*ter* + *particípio passado*), възможностната епистемична семантика се отнася до действие от полето на предходността спрямо момента на изказване, за което говорещият не разполага с данни, но формулира предположение:

68) Décadas depois um outro escriba que estivesse a copiar o texto *poderá ter achado* que a anotação marginal pertencia à narrativa e inseriu-a no meio do Evangelho (Сантош 2011: 91).

Десетки години по-късно друг писар, който е преписвал текста, *може да е допуснал*, че бележките в полето са част от повествованието, и ги е вмъкнал в текста на Евангелието.

69) As fontes citadas pelas agências internacionais dizem que os investigadores estão a trabalhar com base em duas teorias: de que o ataque *poderá ter partido* de grupos de extrema-direita (...); ou então *poderá ter sido levada a cabo* por militantes islamistas com acesso aos manuais de fabrico de bombas (...) (Публико 16.04.2013a).

Източниците, цитирани от международните агенции, твърдят, че разследващите органи работят по две хипотези: едната – *че е възможно атаката да е дошла* от десни екстремистки групи (...); а другата – *че е възможно да е проведена* от ислямисти с достъп до наръчници за производство на бомби (...).

2.2.3. *Модалните конструкции за волиитивност*, въведени от глагол *querer* във футурум, се срещат изключително рядко в корпуса (15 случая), и то само в източници от интернет като блогове и фейсбук. Когато спомагателният глагол е в презенс, конструкцията не е обвързана с вторичен ефект на следходност на действието. По тази причина маркирането на спомагателния глагол с грамема за футурум ориентира изразяваните действия в неотносителната следходност. Откритите подбудителни изказвания с форма на въпросително изречение с модален глагол за желание се свързват с „подчертана деликатност и учтивост“ (Мангачева 2011: 115), а в отрицателна форма „същите изкази с презенс разкриват по-голяма настоятелност и увереност от страна на говорещия“ (Мангачева 2011: 116). В такива изкази обаче глаголът *querer* рядко се среща във футурум и много по-често в презенс (70), като футурумът според мен подчертава деликатността и ненастойчивостта на подбудата.

70) Ouve cá, Luis, *não quererás almoçar* comigo? (...) *Não quererás dizer* nada à Ema? Com certeza *esperará* por ti em casa (Музей RTP: 3). [футурум]

Ouve cá, Luis, *não queres almoçar* comigo? (...) *Não queres dizer* nada à Ema? Com certeza *esperará* por ti em casa. [презенс]

Чуй ме, Луиш, не искаш ли да обядваш с мен? (...) Не искаш ли да кажеш на Ема? Със сигурност ще те чака у дома.

В съобщителните изкази с модална конструкция за желание (71) футурумът също е рядко срещан, като неотносителната следходност се изразява чрез темпоралната конструкция *ir + infinitivo* със спомагателен глагол в индикативен презенс:

71) O piloto português confessou que é com grande alegria que volta a correr em Portugal, destaca a beleza destes municípios e diz que esta será uma prova a que, certamente, os pilotos participantes *quererão voltar* todos os anos (Бластингнюз Порто 02.2015). [футурум]

O piloto português confessou que é com grande alegria que volta a correr em Portugal,



destaca a beleza destes municípios e diz que esta será uma prova a que, certamente, os pilotos participantes *vão querer voltar* todos os anos. [презент]

Португалският пилот сподели, че с голяма радост отново ще се състезава в Португалия, изтъква красотата на региона и подчертава, че при такова състезание участващите пилоти *ще искат да се връщат* там всяка година.

Подчертаната следходна семантика на конструкцията с модален глагол *querer* във футурум не позволява на преден план да изпъкне епистемична семантика за възможност, тъй като тя е имплицирана в инвариантното темпорално значение на футурума.

#### 2.2.4. Изводи

Индикативният футурум в състава на *перифрастичните конструкции* показва следните тенденции:

- Модалната конструкция за необходимост *dever + infinitivo* със спомагателен глагол във футурум може да изразява 1) *деонтична модалност* за необходимост и задължение в полето на *неотносителната следходност*, където под въздействие на останалите контекстуални маркери може да изразява и вторична оценка за по-ниска степен на вероятност за осъществяване на действието; и 2) *епистемична модалност* за възможност с по-ниска степен на вероятност, когато функционира в полето на *неотносителната едновременност*. Съчетаването на модалния глагол във футурум с конструкция от ретроспективна перспектива [*dever + ter + particípio*] пренася епистемичната оценъчност върху действие от *неотносителната предходност*;

- Модалната конструкция за възможност *poder + infinitivo* със спомагателен глагол във футурум изразява темпорални стойности на неотносителна следходност съвместно с епистемичната семантика за възможност. В зависимост от лексикалните и дискурсивните параметри на контекста може да изразява по-ниска степен на вероятност в рамките на възможността, а при наличие на експлицирани средства за отричане в нормативни текстове – деонтична стойност на забрана. Наблюдава се и темпорална транспозиция на модалната конструкция в полето на неотносителната едновременност, при което тя обозначава предположителни съждения с епистемична семантика за възможност. Съчетаването на модалния глагол във футурум с конструкция от ретроспективна перспектива [*poder + ter + particípio*] пренася епистемичната оценъчност върху действие от неотносителната предходност;

- Модалната конструкция за волитивност *querer + infinitivo* със спомагателен глагол във футурум се използва рядко. Използването ѝ ориентира желаното действие в неотносителна следходност. Във формат на въпросително изказване се активира подбудителна функция. Корпусът не регистрира случаи на съчетаване на модалния глагол във футурум с конструкция от ретроспективна перспектива [*\*querer + ter + particípio*].

### 2.3. Модалните конструкции със спомагателен глагол в индикативен аорист

Чрез аористната грамема в състава на спомагателния глагол конструкциите може да изразяват модалните стойности на необходимост (задължение), възможност (оптативност) и волитивност (желателност) в полето на неотнositелната предходност. Забелязват се обаче някои парадигматични и функционални ограничения в това темпорално поле, макар употребата на конструкциите като цяло да не е блокирана.

2.3.1. При модалните конструкции за необходимост се наблюдават парадигматични ограничения, отбелязани от Кампош (1998: 127–129), когато конструкцията е въведена от спомагателен глагол *dever*. Този модален глагол не допуска аористна грамема – конструкциите *\*deveu cantar* и *\*tem devido cantar* представляват аграматични изрази. Такива случаи, съвсем логично, не са регистрирани в корпуса. Облигативната семантика обаче се предава успешно от конструкцията с десемантизирания спомагателен глагол *ter de + infinitivo* в полето на неотнositелната предходност. Конструкцията с *ter de* участва и в парадигмата на вторичната проспективна перспектива на аналитичните глаголни форми, но не е обект на изследване тук.

2.3.2. Модалната конструкция за възможност, въведена от глагола *poder*, се реализира в полето на неотнositелната предходност без ограничения, но в относително редки случаи.

72) *Lidamos todos os dias com coisas bem mais graves. Assim sendo, só pude destacar um homem durante uma manhã para este assunto* (Сантош 2011: 223).

Всеки ден се борим с много по-тежки случаи. Предвид това *можях да отделя* само един човек за една сутрин по този въпрос.

73) *Fui desaconselhada a tirar a carta de condução, tive problemas na escola e não pude ter a educação que queria* (Публико 27.08.2013).

Бях посъветвана да не си вадя шофьорска книжка, имах проблеми в училище и не *можях да получа* образованието, което исках.

74) *Como pudemos ser tão idiotas e tão felizes?* (Фрейташ 2014: 186).

Как *можяхме да бъдем* толкова глупави и толкова щастливи?

В ексцерпираните литературни произведения, журналистически и драматургични текстове, в обем от средно сто стандартни страници, конструкцията със спомагателен глагол в аорист се среща в 2 случая, докато същата конструкция със спомагателен глагол в презенс се реализира в 85 случая, в имперфект – 15 случая, във футурум претерити – 10 случая, в конюнктивен имперфект – 18 случая, в конюнктивен футурум – 14 случая, в личен и неличен инфинитив – 17 случая. Емпиричните данни са показателни само доколкото

очертават специфичната характеристика на комуникативната ситуация и потребността от оценка на възможността за неотносително предходно действие, изразено със средствата на перифрастичните модални конструкции. Честотата на употреба на модално-темпоралните грамемии е функция и на тематичната и на дискурсивна „тъкан“ на всеки текст/дискурс.

Наблюденията показват, че семантиката на възможност и способност се реализира в полето на неотносителната предходност, но конструкцията с *poder* е лишена от вероятностната семантика, която може да изразява в полето на неотносителната едновременност и следходност. Същевременно модалният глагол *poder* в аорист теоретично би могъл да модализира конструкция от ретроспективна перспектива [*poder + ter + participio*], но такива случаи се срещат рядко (в не особено надеждни интернет източници), като преобладава употребата на модалния глагол с индикативен имперфект.

2.3.3. *Модалната конструкция за волитивност* със спомагателен глагол *querer* в аористна грамема също се среща в полето на неотносителната предходност. Волитивната стойност допуска без ограничения да бъде пресъздадена като „капсулована миналост“, пряко отнесена към момента на изказване:

75) *Gritei, ninguém quis saber* (Абелайра 1981: 22).

Извиках, никой не пожела да чуе.

76) *Quiseste testar-nos, colocar-nos à prova* (Фрейташ 2014: 246–247).

Пожела да ни изпробваш, да ни подложиш на изпитание.

В този темпорален контекст не се наблюдават други стойности освен волитивните.

#### 2.3.4. Изводи

Индикативният аорист в състава на *перифрастичните конструкции* показва следните тенденции:

- Модалната конструкция за необходимост *dever + infinitivo* със спомагателен глагол в аорист не се реализира. Реализира се конструкцията от вторична проспективна перспектива със спомагателен глагол *ter de*, която изразява деонтичните стойности в полето на неотносителната предходност.

- Модалната конструкция за възможност *poder + infinitivo* със спомагателен глагол в аорист изразява темпорални стойности на неотносителна предходност, но се среща рядко.

- Модалната конструкция за волитивност *querer + infinitivo* със спомагателен глагол в аорист ориентира желаното действие в неотносителна предходност.

## 2.4. Заключение

В заключение може да се отбележи, че темпоралната семантика на грамемите от неотносителен таксис (презенс, футурум, аорист) взаимодействат с модалната семантика на перифрастичните конструкции със спомагателните глаголи *dever*, *poder* и *querer* и потенциализират изразяването на епистемичните стойности от областта на възможностния и вероятностния епистемичен статус. Грамемата на презенса се отразява най-благоприятно на изявата на модалните значения, присъщи на перифрастичните конструкции, вероятно защото е най-екстензивната темпорална форма. Грамемата на футурума потенциализира епистемичните значения на конструкциите за необходимост и възможност в полето на неотносителната следходност и едновременност, вероятно защото в инвариантното ѝ значение е заложена възможностна семантика. Грамемата на аориста, интензивна по признака [предходност (+)] в неотносителен таксис, влияе най-рестриктивно на контекстуалната реализация на модалните конструкции.

По този начин модалната конструкция за необходимост *dever* + *infinitivo* изразява деонтични стойности в полето на неотносителната следходност с грамема за презенс и футурум; изразява вероятностни епистемични стойности с грамема за презенс и възможностни епистемични стойности с грамема за футурум в полето на неотносителната едновременност; а в полето на неотносителната предходност (с аористна грамема) има дефективна парадигма.

Модалната конструкция за възможност *poder* + *infinitivo* изразява епистемични стойности за възможност с грамема за презенс и футурум в неотносителна едновременност и следходност; изразява деонтични стойности (забрана) с грамема за презенс и футурум в неотносителна едновременност и следходност, обвързана с наличието на средства за отричане в изказа и с типологията на текста; има редуцирана честотност с аористна грамема в полето на неотносителната предходност.

Модалната конструкция за волитивност *querer* + *infinitivo* изразява присъщата си семантика на желание с презенс в неотносителна едновременност и следходност, както и в неотносителна предходност с аористна грамема; има силно ограничена поява със спомагателен глагол във футурум.

Когато модалните глаголи *dever* и *poder* в презенс и футурум модализират аналитична форма от вторична ретроспективна перспектива, конструкциите [*dever* + *ter* + *particípio*] и [*poder* + *ter* + *particípio*] функционират като инструмент за епистемична оценка на действия от неотносителната предходност. Конструкцията [*\*dever* + *ter* + *particípio*] с аорист не се реализира поради дефективност на парадигмата на *dever*; конструкцията [*poder* + *ter* + *particípio*] няма дефективна парадигма, но има силно ограничена употреба. Не се регистрират случаи на употреба на модалния глагол *querer* с никоя от трите грамеми (презенс, футурум и аорист) в съчетание с аналитична форма от вторична ретроспективна перспектива.

## ЛИТЕРАТУРА

- Александреску 1976*: Aleksandrescu, S. Sur les modalités croire et savoir. – *Langages*, 43/1976, 19–27.
- Александрова, Викторова, Георгиев, Димитрова, Жерев, Захаријева, Костадинова, Лакова, Мурдаров, Станков, Станчева, Цойнска, Чаралозова 2002*: Александрова, Т., К. Викторова, Б. Георгиев, М. Димитрова, Ст. Жерев, Й. Захаријева, П. Костадинова, М. Лакова, Вл. Мурдаров, В. Станков, Р. Станчева, Р. Цойнска, К. Чаралозова. Нов правописен речник на българския език. София: Хейзъл, 2002.
- Барозо 1994*: Barroso, H. O Aspecto Verbal Perifrástico em Português Contemporâneo (visão funcional/sincrónica). Porto: Porto Editora, 1994.
- Бенвенист 1974*: Бенвенист, Э. Общая лингвистика. Москва: Прогресс, 1974.
- Бондарко, Булыгина, Козинцева, Маслов, Павлов, Селиверстова, Шелякин 1987*: Бондарко, А., Т. В. Булыгина, Н. А. Козинцева, Ю. С. Маслов, В. М. Павлов, О. Н. Селиверстова, М. А. Шелякин. Теория функциональной грамматики: введение, аспектуальность, временная локализованность и таксис. Ленинград: Наука, 1987.
- Бояджиев 2005*: Бояджиев, Т. За транскрипцията на заети лични имена в българския език. – В: Роне, М., Р. Алварато, П. Моллов (съст.). Езикът и неговата динамична природа (юбилеен сборник по случай 70-годишнината на Иван Кънчев). София: НИБА Консулт, 2005, 91–96.
- Виелгош 2014*: Wielgosz, M. Modalidade epistémica e evidencialidade nos sermões católicos na língua portuguesa – *STUDIA IBERYSTYCZNE*, 13/2014, 505–518.
- Вилела, Кох 2001*: Vilela, M., I.V. Koch. Gramática da língua portuguesa: gramática da palavra, gramática da frase, gramática do texto/discurso. Coimbra: Almedina, 2001.
- Вучева 1995*: Вучева, Е. Граматика и стилистика на испанския глагол. София: Аскони-Издат, 1995.
- Вучева 2006*: Вучева, Е. Един интегрален модел на речта: равнища, единици и категории. Поглед към лингвистиката на речта. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2006.
- Герджиков 2003*: Герджиков, Г. Преизказването на глаголното действие в българския език. 2-ро изд. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2003.
- Дитрих 1984*: Dietrich, W. As perífrases verbais de 'modalidade' em Português. – В: Carvalho, J.H. de, J.Schmidt-Radefeldt (org.). Estudos de Linguística Portuguesa. Coimbra: Coimbra Editora, 1984, 59–91.
- Кампос 1997*: Campos, M.H.C. Tempo, Aspecto e Modalidade. Estudos de Linguística Portuguesa. Porto: Porto Editora, 1997.
- Кампос 1998*: Campos, M. H. C. Dever e Poder – Um Subsistema Modal do Português. Lisboa: Fundação Calouste Gulbenkian, 1998.
- Китова-Василева 2007*: Kitova-Vasileva, M. Estructuras predicativas formalizadas por verbos de actitud volitiva + infinitivo en el poema de Fernán González. – В: Асенова, П., Б. Михайлова, Ф. Христакуди, Сн. Филчева-Атанасова, М. Александрова (съст.). Това чудо – езикът! (изследвания в чест на проф. д-р Живко Бояджиев). София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2007, 203–212.

- Колиански 1980*: Колшанский, Г. Контекстная семантика. Москва: Наука, 1980.
- Комри 1985*: Comrie, B. Tense. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
- Косериу 1976*: Coseriu, E. Das Romanische Verbalsystem. Tübingen: TBL-Verlag Narr, 1976.
- Косериу 1981*: Coseriu, E. Principios de semántica estructural. Madrid: Gredos, 1981.
- Косериу 1990*: Косериу, Е. Лекции по общо езиковедение. София: Наука и изкуство, 1990.
- Косериу 1992*: Coseriu, E. Competencia lingüística. Elementos de la teoría del hablar. Madrid: Gredos, 1992.
- Куцаров 2007*: Куцаров, И. Теоретична граматика на българския език. Морфология. Пловдив: Паисий Хилендарски, 2007.
- Кънчев 2004*: Kanchev, I. Español actual: clases de palabras y categorías (gramática descriptiva y lingüística contrastiva o sincrónica comparada). София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2004.
- Ландовски 1976*: Landowski, E. La mise en scène des sujets de pouvoir. – *Langages*, 43/1976, 78–89.
- Мангачева 2011*: Мангачева, Д. Реализация на подбудителния изказ в съвременния португалски книжовен език. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2011.
- Матеуш, Брито, Дуарте, Фария 1989*: Mateus, M.H.M., A. M. Brito, I. Duarte, I. H. Faria (autoras). Gramática da lingua portuguesa. Lisboa: Caminho, 1989.
- Мурдаров, Александрова, Станчева, Чаралозова, Димитрова, Викторова, Лакова, Костадинова, Томов, Паскалев, Стоилова, Атанасова 2012*: Мурдаров, Вл., Т. Александрова, Р. Станчева, К. Чаралозова, М. Димитрова, К. Викторова, М. Лакова, П. Костадинова, М. Томов, Н. Паскалев, И. Стоилова, А. Атанасова. Официален правописен речник на българския език. София: Просвета, 2012.
- Оливейра 2004*: Oliveira, F. Modalidade e Modo. – В: Delgado-Martins, M. R. (org.). Gramática da lingua portuguesa. Lisboa: Caminho, 2004, 243–272.
- Палмър 2001*: Palmer, F. R. Mood and Modality. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Потие 1976*: Pottier, B. Sur la formulation des modalités en linguistique. – *Langages*, 43/1976, 39–46.
- Рамос 2014*: Ramos, J. C. Ocorrência e interpretação dos modais poder e dever em português jurídico. – *STUDIA IBERYSTYCZNE*, 13/2014, 317–325.
- Ренгсторф 1976*: Rengstorf, M. Pour une quatrième modalité narrative. – *Langages*, 43/1976, 71–77.
- Степанов 1998*: Степанов, Ю. С. Язык и метод (К современной философии языка). Москва: Языки русской культуры, 1998.
- Улман 1987*: Ullmann, St. Semântica – uma introdução à ciência do significado. Lisboa: Calouste Gulbenkian, 1987.
- Чергова 2012*: Чергова, В. Конюнктивният имперфект в съвременния португалски език. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2012.
- Чергова 2014*: Чергова, В. Йерархичност на категориалните значения и форми – В: Кръстев, Н. (съст.). Мислене, език, реч – Изследвания в чест на проф. д-р Евгения Вучева. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2014, 184–192.

- Чергова 2015*: Чергова, В. Структура на категорията модалност в съвременния португалски език. – В: Караджункова, М. (съст.). В началото бе словото... (Сборник в чест на проф. Мария Китова-Василева, д.н.). София: Издателство на Нов български университет, 2015, 299–313.
- Чергова 2016*: Чергова, В. Аналитични изразни средства на модалността. – В: Спасова, М. (съст.). Годишник на департамент „Романистика и германистика“ – Том 1. Юбилейно издание в чест на 70-тата годишнина на доц. д-р Анушка Леви, София: Издателство на Нов български университет, 2016, 49–62.

## Източници на цитирания в текста емпиричен материал

### Художествена литература

- Абелайра 1981*: Abelaira, A. O Triunfo da morte. Lisboa: Sá da Costa Editora, 1981.
- Кампос 1997*: Campos, F. A casa do pó. Viseu: DIFEL, 1997.
- Корея 2001*: Correia, Cl. P. Mais que perfeito. Lisboa: Relógio d'Água, 2001.
- Пайшао 2000*: Paixão, P. Saudades de Nova Iorque. Lisboa: Cotovia, 2000.
- Пейшото 2007*: Peixoto, J. L. Cal. Lisboa: Bertrand Editora, 2007.
- Сантос 2011*: Santos, J.R. dos. O último segredo. Lisboa: Gradiva Publicações, 2011.
- Фрейташ 2014*: Freitas, P. Ch. Prometo falhar. Lisboa: Marcador Editora, 2014.

### Периодичен печат

- Бластингнюз Порто 02.2015*: Campeonato do mundo de motonáutica no Porto e Gaia – В: Blastingnews Porto: <http://pt.blastingnews.com/porto/2015/02/campeonato-do-mundo-de-motonautica-no-porto-e-gaia-00271837.html> (18.05.2015 г.).
- Журнал И 11.04.2013*: Ferreira, A. R. Lagarde diz que vão fechar bancos em países como Portugal. – В: Jornal i: <http://www.ionline.pt/artigos/dinheiro/lagarde-diz-vao-fechar-bancos-paises-portugal> (11.04.2013 г.).
- Журнал И 15.04.2014*: Sousa, M. B. de. Professores universitários e juizes vão ter salários cortados. – В: Jornal i: <http://www.ionline.pt/artigos/portugal/professores-universitarios-juizes-vao-ter-salarios-cortados> (15.04.2013 г.).
- Луза 19.04.2012*: Descoberto método para ajudar alunos a ler e escrever. – В: Lusa / Diário de Notícias – Ciência, [http://www.dn.pt/inicio/ciencia/interior.aspx?content\\_id=2429943&page=1](http://www.dn.pt/inicio/ciencia/interior.aspx?content_id=2429943&page=1) (13.04.2013 г.).
- Луза 09.04.2013*: Telefonemas fraudulentos em nome da Microsoft visam obter dados bancários. – В: Lusa: <http://www.publico.pt/tecnologia/noticia/telefonemas-fraudulentos-em-nome-da-microsoft-visam-obter-dados-bancarios-1590662> (10.04.2013 г.).
- Луза 30.05.2013*: Défice orçamental terá ficado nos 8% no primeiro trimestre. – В: Lusa / Público: [http://www.tsf.pt/PaginaInicial/Economia/Interior.aspx?content\\_id=3248822](http://www.tsf.pt/PaginaInicial/Economia/Interior.aspx?content_id=3248822) (30.05.2013 г.; 18.05.2015 г.).
- Луза 07.06.2013*: Passos apela aos professores para que canalizem protesto para a greve geral. – В: Lusa / Público: <http://www.publico.pt/sociedade/noticia/passos-apela-aos-professores-para-que-canalizem-protesto-para-a-greve-geral-1596792> (08.06.2013 г.).

- Луза* 08.08.2013: Sócrates: „Vai passar muito tempo até que tenha vontade de voltar à vida pública“. – B: Lusa / Jornal de Negócios (online): [http://www.jornaldenegocios.pt/economia/detalhe/socrates\\_vai\\_passar\\_muito\\_tempo\\_ate\\_que\\_tenha\\_vontade\\_de\\_voltar\\_a\\_vida\\_politica.html](http://www.jornaldenegocios.pt/economia/detalhe/socrates_vai_passar_muito_tempo_ate_que_tenha_vontade_de_voltar_a_vida_politica.html) (10.08.2014 r.).
- Луза* 24.11.2013: Temperaturas baixas vão manter-se nos próximos dias mas com céu pouco nublado. – B: Lusa / Público: <http://www.publico.pt/sociedade/noticia/temperaturas-baixas-vao-manterse-nos-proximos-dias-mas-com-ceu-pouco-nublado-1613780> (19.05.2015 r.).
- Музей RTP*: Costa, J. de S. O fado de cada um... – B: Museu RTP: Espelho de mil faces. [museu.rtp.pt/app/uploads/.../00004310.pdf](http://museu.rtp.pt/app/uploads/.../00004310.pdf) (18.05.2015 r.).
- Публико* 09.04.2013a: Correia, R. A. Jogo online pode dar balão de oxigénio orçamental. – B: Público: <http://www.publico.pt/economia/noticia/jogo-online-pode-dar-balao-de-oxigenio-orcamental-1590665> (10.04.2013 r.).
- Публико* 09.04.2013b: Reis, B. Sou democrata, mas... – In: Público: <http://www.publico.pt/politica/noticia/sou-democrata-mas-1590636> (10.04.2013 r.).
- Публико* 10.04.2013: Rodrigues, S. „Miguel Relvas quer voltar a ser deputado“ – B: Público: <http://www.publico.pt/politica/noticia/miguel-relvas-quer-voltar-a-ser-deputado-1590788> (10.04.2013 r.).
- Публико* 11.04.2013: Pimentel, M. Defender o Gaspar! – B: Público: <http://www.publico.pt/economia/noticia/defender-o-gaspar-1590956> (11.04.2013 r.).
- Публико* 16.04.2013a: Soares, M. e R. Siza. Obama: os Estados Unidos recusam ser aterrorizados. – B: Público: <http://www.publico.pt/mundo/noticia/policia-investigacao-terroristas-ao-atentado-em-boston-1591429?page=2#/0> (16.04.2013 r.).
- Публико* 16.04.2013b: Soares, M. Martin abraçou o pai na linha da meta e morreu na explosão. – B: Público: <http://www.publico.pt/mundo/noticia/martin-abracou-o-pai-na-linha-da-meta-e-morreu-na-explosao-1591434> (16.04.2013 r.).
- Публико* 17.04.2013: Viana, Cl. Tribunal europeu volta a condenar Portugal com multa milionária por atrasos na justiça. – B: Público: <http://www.publico.pt/sociedade/noticia/tribunal-europeu-volta-a-condenar-portugal-por-atrasos-na-justica-1591528> (17.04.2013 r.).
- Публико* 04.06.2013: Firmino, T. Aprovada a construção de novo caçador de planetas da Europa. – B: Público: <http://www.publico.pt/ciencia/noticia/aprovada-a-construcao-de-novo-cacador-de-planetes-da-europa-1596337> (10.05.2015 r.).
- Публико* 05.06.2013: Rocha, J. M. FMI prepara-se para reconhecer que cometeu erros „grosseiros“ na ajuda à Grécia. – B: Público: <http://www.publico.pt/economia/noticia/fmi-preparase-para-reconhecer-que-cometeu-erros-grosseiros-na-ajuda-a-grecia-1596548> (05.06.2013 r., 16.05.2015 r.).
- Публико* 11.06.2013: Viana, Cl., Gr. B. Ribeiro. Nuno Crato mantém exame de Português para segunda-feira. – B: Público: <http://www.publico.pt/sociedade/noticia/professores-sem-servicos-minimos-no-primeiro-exame-do-secundario-decide-colegio-arbitral-1597078> (19.05.2013 r.).
- Публико* 15.08.2013: Costa, L. O. Gostará o autarca antigrffiti de se ver assim retratado num espaço municipal? – B: Público: <http://www.publico.pt/local-porto/jornal/gostara-o-autarca-antigrffiti-de-se-ver-assim-retratado-num-espaco-municipal-26960340> (15.08.2013 r.).



- Публико* 27.08.2013: Henriques, A. M. Esta jovem sérvia vê o mundo ao contrário (literalmente). – B: Público: <http://p3.publico.pt/actualidade/sociedade/9118/esta-jovem-servia-ve-o-mundo-ao-contrario-literalmente> (23.06.2015 г.).
- Публико / АФП* 15.09.2013: Japão entra na era „nuclear zero“ com a paragem do único reactor ainda em funcionamento. – B: Público / AFP: <http://www.publico.pt/mundo/noticia/japao-entra-na-era-nuclear-zero-com-a-paragem-do-unico-reactor-ainda-em-funcionamento-1605886> (15.09.2013 г., 16.05.2015 г.).
- Публико* 17.09.2013: Ferreira, N. Dez homens mudaram o estilo de vida e reverteram envelhecimento celular. – B: Público: <http://www.publico.pt/ciencias/jornal/dez-homens-mudaram-o-estilo-de-vida-e-reverteram-envelhecimento-celular-27103534> (17.09.2013 г.).
- Публико* 04.02.2014: Dias, P. S. PJ examina diário de uma das vitimas do Meco para perceber responsabilidade de cada estudante na praxe. – B: Público: <http://www.publico.pt/sociedade/noticia/pj-examina-diario-de-uma-das-vitima-do-meco-para-perceber-responsabilidade-de-cada-estudante-na-praxe-1622254> (04.02.2014 г.).

### **Юридически текстове**

- Търговски кодекс 2000*: Código Comercial e Legislação Complementar 2000 (coord. F.C. Costa). Lisboa: Rei dos Livros, 2000.
- Граждански кодекс 2006*: Código Civil Português (Actualizado até à Lei 59/99, de 30/06). – B: [http://www.stj.pt/ficheiros/fpstjptlp/portugal\\_codigocivil.pdf](http://www.stj.pt/ficheiros/fpstjptlp/portugal_codigocivil.pdf) (21.05.2015 г.).

### **Сценарии на телевизионни сериали**

- Другата жена 2008: португалски сериен филм „A Outra“, епизоди 02, 18, 20, 54, 63 (24.03.2008–16.11.2008).
- Любовна магия 2013: португалски сериен филм „Feitiço de amor“, епизоди 06, 07, 51, 52, 68 (05.06.2013–28.11.2013).